

УДК 159.922.7

Куфлієвський А. С., к. психол. н., начальник соціально-психологічного факультету НУЦЗУ

Болотських М. В., кандидат історичних наук

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАН- ТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті вивчається залежність успішності в учбово-службовій діяльності від особистісних чинників курсантів. Доведено, що для підвищення успішності учбової і службової діяльності необхідне прагнення розвивати і активізувати весь комплекс властивостей особистості, тим самим, досягаючи гармонійності в її формуванні.

Ключові слова: учбово-службова діяльність, курсанти.

В статье изучается зависимость успешности в учебно-служебной деятельности от личностных факторов курсантов. Доказано, что для повышения успешности учебной и служебной деятельности необходимо стремление развивать и активизировать весь комплекс свойств личности, тем самым, достигая гармоничности в ее формировании.

Ключевые слова: учебно-служебная деятельность, курсанты

Постановка проблеми. У роботі будь-якого вищого навчального закладу успішність навчання студентів відіграє першорядну роль. Відомо, що успішність навчання багато в чому визначається здатністю студента до пристосування в нових соціальних умовах [1, 5].

У процесі адаптації до умов навчання у ВНЗ у студентів формуються адаптивні якості особистості, що подальшому визначає результати самої адаптації. Як показав Сафронов В. П. [6] адаптивність визначається не стільки наявністю конкретної характеристики, скільки зміною всього комплексу характеристик особистості. Формування цих характеристик здійснюється гетерохронно, має стадійний характер і відрізняється у представників різних статей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ще в 80-ті роки вийшла достатня кількість робіт в яких вказувались фактори дезадаптації студентів [4, 7]. Серед них виділяють міжособистісні відносини, авторитарний стиль керівництва, складні взаємовідносини з батьками, незвичайність умов навчання та інші. Як правило, більшість із цих факторів розглядаються як стресогенні, здатні викликати психічні розлади [9].

Коли навчальна діяльність протікає в умовах емоційного стресу, особливе значення в її успішності має зв'язок з особливостями особистості, так як реакції поведінки при емоційному напруженні визначаються саме особистісними характеристиками [2].

У цьому плані існують дослідження, в яких виявлені особистісні характеристики несумісні з навчальною діяльністю, якщо вона проходить в умовах емоційного напруження. Так, Сафронов В. П. [6] показав, що особи три-

ху, образливі, зазнають труднощів при соціальній адаптації і, зрозуміло, слабо адаптуються до навчання в ВНЗ.

Слід відмітити, що у вище названих роботах мова йшла про студентів звичайних ВНЗ. Так, існують дослідження, в яких показано, що в спеціалізованих навчальних закладах системи Міністерства Оборони чи МВС у курсантів умови адаптації до навчально-службової діяльності значно складніші, ніж у студентів.

Умови адаптації у військових ВНЗ досліджувались і, зокрема Шаповаловим В. А., Ширенко А. П., Новоселов Г. А. [8] вказують на високий ризик дезадаптації курсантів, який супроводжується такими типами акцентуації: емоційно-лабільного, психастенічного, сенситивного, епілептоїдного і істероїдного.

У ВНЗ системи МНС існують свої особливості і складності навчання, а проблема підвищення успішності освіти курсантів до сьогодні не вирішена [3]. Специфічними труднощами в підготовці спеціалістів для системи цивільного захисту України, крім поєднання навчальної та службової діяльності, є усвідомлення курсантами необхідності роботи в надзвичайних умовах, які можуть призвести до порушення здоров'я або загибелі.

Неготовність до жорсткого регулювання режиму життєдіяльності, відсутність чи недостатня сформованість мотивів і установок, породжують нервово-механічну напруженість і емоційний стрес.

Враховуючи ці факти, а також слабку розробленість проблеми взаємозв'язку успішності навчання з особистісними характеристиками курсантів саме Національного університету цивільного захисту України, і організовано дане дослідження. Актуальність і практична значимість його визначається бажанням підвищити рівень підготовки спеціалістів вищої кваліфікації для системи МНС.

Виклад основного матеріалу. Мета дослідження полягає у вивченні залежності успішності в навчально-службовій діяльності від особистісних факторів курсантів. Дослідження індивідуально-психологічних характеристик курсантів проводилось з використанням таких психодіагностичних методик: визначення ціннісних орієнтацій, методика Г. Айзенка – EPQ, діагностика рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера, особистісне психологічне опитування.

Крім того, надана експертна оцінка на кожного курсанта. Експертами виступали офіцери курсу (2 особи), заст. начальника факультету, командири груп і 6 викладачів, що викладають у них основні дисципліни. Оцінювання проводилось за 10 бальною системою. Середній арифметичний показник експертної оцінки був включений у список досліджуваних ознак (55 показників).

У проведених дослідженнях взяли участь курсанти 1-го курсу, чоловічої статі у віці 16-18 років. Загальна кількість досліджених – 83 особи.

У першій серії дослідження було проведено розподіл курсантів за групами успішності в навчальній діяльності, дисципліні і громадській активності. Кількісні дані представлені в таблиці 1.

Дані таблиці 1 свідчать про те, що кількість курсантів із високою успішністю (8,5-10,0 балів) у навчанні, громадській активності та дисципліні дорівнює, відповідно, 17 (20,49 %), 21 (25,30 %), 59 (71,09 %), добра успішність цих же показників (6,5-8,5 балів) дорівнює 56 (64,47 %), 28 (33,73 %), 21 (25,30 %).

Таблиця 1

Розподіл курсантів за групами успішності в навчальній діяльності, громадській активності й дисципліні (за 10 бальною шкалою) N = 83

Оцінка в балах	Успішність навчальної діяльності		Дисципліна		Громадська активність	
	n	%	n	%	n	%
9,5-10	4	4,82	18	21,69	10	12,05
8,5-9,5	13	15,67	41	49,40	11	13,25
7,5-8,5	36	4,82	17	20,48	13	15,66
6,5-7,5	20	24,10	4	4,82	15	18,07
5,5-6,5	5	6,02	3	3,61	10	12,05
4,5-5,5	3	3,61	-	-	12	14,46
3,5-4,5	2	2,40	-	-	10	12,05
2,5-3,5	-	-	-	-	2	2,40
1,5-2,5	-	-	-	-	-	-

Примітка: n – кількість курсантів

Кількість курсантів із середньою успішністю (4,5-6,5 балів) цих показників було, відповідно, — 8 (9,63 %), 22 (26,51 %), 3(3,61).

Низька успішність (2,5-4,5 балів) була властива 2 (2,40 %), 12 (14,45 %), а з дисципліни жодному з курсантів.

Таким чином, досліджених курсантів характеризує висока дисципліна, добра успішність у навчальній діяльності і слабо виражена громадська активність. Враховуючи, що показники, які були виявлені між собою тісно пов'язані, слід вважати, що для підвищення успішності в навчальній діяльності курсантам необхідно активізувати свою громадську діяльність.

Далі показники індивідуально-особистісних характеристик і експертних оцінок курсантів були оброблені математичним методом і нормувались. Дослідження нормованих даних здійснювалось методами багатомірної класифікації, з використанням методики статистичного моделювання з додатковим дисперсійним аналізом структури даних.

У результаті дослідження структури вихідного простору ознак були відібрані чотири ознаки найбільш інформативні, але слабо корельовані між собою і гарно дискримінуючи структуру даних: коефіцієнт оціночної біполяризації (методика оціночної біполяризації), нервово-психічна стійкість (методика „Прогноз”), життєрадісність (методика ціннісних орієнтацій) і здатність до психічної саморегуляції і самоконтролю (особистісно-типологічне опитування).

З використанням міри зв'язку „Хи-квадрат” у процедурі автоматичної класифікації масиву даних за чотирма відібраними ознаками було виділено два статистично представлених класи (типи) достовірно різних між собою за багатомірним критерієм T2 Хоттелінга ($p < 0,001$). Виділені класи –це психологічні образи курсантів.

Ці класи також відрізняються один від одного за показниками громадсько-політичної активності, успішності в навчанні та дисципліні за критерієм Хи-квадрат Пірсона ($p < 0,001$) і за показниками кожного з чотирьох відібраних ознак індивідуально-психологічних властивостей курсантів.

Результати порівняння середніх значень показників успішності в навчанні та індивідуально-психологічних властивостей у двох виділених класах курсантів за критеріями Хи-квадрат Пірсона, Манна-Уїтні і Ст'юдента представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Середні значення показників успішності в навчальній діяльності і індивідуально-психологічних якостей у двох психологічних типах (класах) курсантів

Психологічні типи (класи)	1	2	3	4	5
Більш успішний у навчанні клас	7,96±0,14	7,03±0,12	226,4±2,41	6,04±0,07	7,33±0,12
Менш успішний у навчанні клас	6,72±0,11	5,02±0,10	133,5±1,10	12,6±0,20	7,93±0,14
Достовірність розбіжностей за критеріями Манна-Уїтні Пірсона Ст'юдента	p=0,016 p=0,001 p=0,012	p=0,052 p=0,001 p=0,017	p=0,001 p=0,001 p=0,001	p=0,001 p=0,001 p=0,001	p=0,34 p=0,10 p=0,05

Примітка: 1 – успішність навчальної діяльності; 2 – життєрадісність; 3 – коефіцієнт оціночної біполяризації; 4 – нервово-психічна стійкість; 5 – здатність до психічної саморегуляції та самоконтролю.

У ході процедури лінійного дискримінантного аналізу ступеневий відбір ознак привів до вибору всіх чотирьох відібраних ознак індивідуально-психологічних властивостей курсантів (поріг інформативності критерію

Фішера – $F=0,4$). Кількісне вираження цих ознак таке: життєрадісність – 13,2; коефіцієнт оціночної біполяризації – 72,12; нервово-психічна стійкість – 34,6 і здатність до саморегуляції та самоконтролю – 12,3.

Кількісне вираження точності розділення досліджуваних курсантів на два психологічні типи (класи) представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Кількісне вираження розділення досліджуваних курсантів на два психологічні типи (класи)

Психологічні типи (класи)	Експериментальна вибірка			Незміщена оцінка		
	% правильної дискримінації	1 тип (клас)	2 тип (клас)	% правильної дискримінації	1 тип (клас)	2 тип (клас)
1 — більш успішний у навчанні n=40	92,5	37	3	85	34	6
2- менш успішний у навчанні n=43	69,7	13	30	74,4	11	32

Висновки. Результати проведеного дослідження показали, що успішності в навчально-службовій діяльності курсантів допомагає впевненість у собі, життєрадісність, організаторські та лідерські здібності і можливості, здатність до адекватної психічної саморегуляції та самоконтролю, психічна стійкість. Причому, успішність навчально-службової діяльності курсантів університету залежить саме від сукупності взаємозв'язаних між собою виявлених параметрів. Ось чому, враховуючи це, якщо ми хочемо підвищити успішність навчальної та службової діяльності необхідно розвивати та активізувати весь комплекс вказаних властивостей особистості, тим самим досягаючи гармонійності в її формуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева З. А. О некоторых психологических аспектах контроля знаний / З. А. Агеева. — Новосибирск, 1983. — С. 3-4.
2. Андреева И. А. К проблеме прогнозирования успешности деятельности / И. А. Андреева // В кн. Актуальные проблемы деятельности внутренних войск и ОВД в современных условиях. — Л., ППУ МВД, 1990. — С. 47-50.
3. Андреева И. А. Использование зарубежных методик в психологической диагностике для профессионального психологического отбора слушателей в вузы МВД России / И. А. Андреева // Матер. межвуз. науч-практ. конф. — СПб, 1993. — С.34-36.

4. Бакумова Т. П. Анализ условий и факторов влияющих на учебную деятельность студента / Т. П. Бакумова, Л. Н. Феофанова // Проблемы повышения академической активности студентов. — Уфа, 1981. — С.34-38.
5. Разработка системы психологического сопровождения учебно-воспитательного процесса в ВАА им. М. И. Калинина / Под ред. В. П. Демиденко. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1992. — С.185-197.
6. Сафронов В. П. Влияние индивидуально психологических факторов на адаптацию курсантов и слушателей к условиям обучения / В. П. Сафронов. — М.: Наука, 1991. — 49 с.
7. Середа Т. В. Особенности характеристик общения в процессе адаптации к стресс-факторам учебного процесса: Автореф. дис.... к. психол. наук: 19.00.01 / Ленингр. воен. акад.-я. — Л., 1987. — 17с.
8. Шаповал В. А. Состояние проблемы профессионального отбора военнослужащих в армиях капиталистических государств / В. А. Шаповал, А. П. Ширенко, Г. А. Новоселов. // Сб. статей. -1991. — вып.6 (15). — С.48-56.
9. Яблоненко В. Д. Психологические особенности курсантов учебной, служебной и общественной деятельности в условиях вуза: Автореф. дис.... к. психол. наук: 19.00.02 / Моск. гос. ун-т. — М., 1982. — 25с.

УДК 159.962

Куций О. А., к. психол. н., старший викладач, Львівський державний університет внутрішніх справ

ВИДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ У ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ

У статті проведений аналіз ефективності видів психологічного впливу з боку фахівців ризиконебезпечних професій на обличчя які попали в екстремальну ситуацію і проявляють ознаки неадекватної поведінки. Розкритий зміст видів психологічного впливу, їх особливості і доцільність вживання в службово-бойовій підготовці фахівців ризиконебезпечних професій.

Ключові слова: фахівець ризиконебезпечних професій, неадекватна поведінка, психологічний вплив і його види.

В статье проведен анализ эффективности видов психологического влияния со стороны специалистов рискоопасных профессий на лица которые попали в экстремальную ситуацию и проявляют признаки неадекватного поведения. Раскрыто содержание видов психологического влияния, их особенности и целесообразность применения в служебно-боевой подготовке специалистов рискоопасных профессий.

Ключевые слова: специалист рискоопасных профессий, неадекватное поведение, психологическое влияние и его виды.

Постановка проблеми. Питанню дослідження особливостей професійної діяльності спеціалістів ризиконебезпечних професій присвячено значну кількість праць у майже всіх науках. Не залишилась осторонь й психологія, у межах якої здійснено та продовжуються дослідження, що, фактично,